

มาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองกับโทษอาญา ผ่านมุมมองของ
ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป

**The Deprivation of Political Rights and Criminal Punishment Through
the Perspective of the European Court of Human Rights**

ณรรักษ์ ศิวะกุล (Chanurak Sivakul)

นักศึกษาระดับปริญญาโท คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Faculty of Law, Thammasat University

E-mail: Chanurak.svk@gmail.com

Received: 15 July 2020

Revised: 22 September 2020

Accepted: 25 September 2020

บทคัดย่อ

มาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมือง โดยเฉพาะ การตัดสิทธิเลือกตั้ง และตัดสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง เป็นมาตรการที่ยังไม่มีสถานะของมาตรการชัดเจน ซึ่งเป็นปัญหาที่มีความเห็นแตกต่างกันว่าเป็นอาญาหรือไม่ จนเกิดปัญหาการบังคับใช้มาตรการนี้ย้อนหลังโดยศาลรัฐธรรมนูญ เนื่องด้วยมาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองเหล่านี้มีผลกระทบต่อประชาชนเป็นอย่างมาก เพราะเป็นการลิดรอนสิทธิและอำนาจของประชาชนในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย จึงสำคัญที่จะพิจารณาว่ามาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองมีลักษณะเป็นโทษอาญาหรือไม่ และควรถูกกำหนดสถานะและใช้หลักในการบังคับใช้เช่นไร โดยศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป นับเป็นศาลที่ได้วินิจฉัยเกี่ยวกับสถานะของมาตรการในหลายคดี โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการคุ้มครองสิทธิของมนุษย์ชน ได้มีคำวินิจฉัยเกี่ยวกับมาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองที่น่าสนใจ ทั้งยังมีหลักเกณฑ์ที่จะนำมาใช้พิจารณาถึงสถานะของมาตรการ ซึ่งอาจนำไปเป็นแนวทางปรับใช้กับการกำหนดสถานะมาตรการต่างๆ ในประเทศไทยได้

จากการศึกษาพบว่า ตามหลักการของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป พบว่าลักษณะสำคัญที่ศาลใช้ในการพิจารณาสถานะของมาตรการ ได้แก่ วัตถุประสงค์ในการบังคับใช้ ลักษณะการประณาม ลักษณะการแก้แค้นทดแทน และความรุนแรงของมาตรการ ที่มาของมาตรการ และสภาพการบังคับใช้ เมื่อนำ

ณรุ้ง ศิวะกุล

หลักเกณฑ์ดังกล่าวมาพิจารณากับมาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองแล้วนั้นพบว่า ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปได้พิจารณาสถานะของมาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองแตกต่างกันไปในแต่ละคดี แต่ละบริบท ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า การพิจารณาคดีของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปในแต่ละคดียังมีข้อผิดพลาด ที่ไม่มีหลักเกณฑ์ที่เหมือนกันในแต่ละคดี ดังนั้นผู้เขียนมีแนวเห็นว่า จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องกำหนดให้ชัดเจนว่าปัจจัยใดบ้างที่ควรนำมาพิจารณาเป็นลำดับแรกในการพิจารณาสถานะของมาตรการ เปรียบเสมือนเป็นยี่ตอกที่ใช้กำหนดแนวทางในการพิจารณา หากสิ่งที่ควรพิจารณาเป็นลำดับแรกมิอาจให้คำตอบได้อย่างชัดเจน จึงพิจารณาในปัจจัยอื่นต่อไป มิเช่นนั้นแล้วการพิจารณาถึงสถานะของมาตรการก็จะจะเป็นไปตามบริบทแต่ละคดี มากจนเกินไป ผู้เขียนเห็นว่าวัตถุประสงค์ของมาตรการ ลักษณะแก้แค้นทดแทน ลักษณะประณาม และความรุนแรงของมาตรการ คือปัจจัยกลุ่มแรก que แสดงออกถึงความเป็นโทษอาญา และมาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมือง โดยเฉพาะการตัดสิทธิเลือกตั้งและสมัครรับเลือกตั้ง ล้วนมีลักษณะของโทษอาญา ดังนั้นการบังคับใช้มาตรการเหล่านี้จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องบังคับใช้ตามหลักประกันการบังคับใช้กฎหมายอาญา

คำสำคัญ: มาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมือง, ตัดสิทธิเลือกตั้ง, โทษอาญา, ศาลรัฐธรรมนูญ, ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป

Abstract

The deprivation of Political Rights measure, especially deprivation of the right to vote and to stand as a candidate at election measure is a measure that does not have a clear status yet which is a problem that has been debated whether it is a criminal law or not since there is an issue of retrospective enforcement by the Constitutional Court. These measures create a huge impact on people because they deprive rights and power of people under Democratic regime. Therefore, it is important whether the deprivation of Political Rights measure is a criminal offense and should be determined a status to set the regulation or not. European Court of Human Rights has been considered as a court that has rule status of the measures based on Human Rights Protection in many cases and release many noticeable rulings and criteria to be used to consider status of the measures which can be apply to determine status of plenty measures in Thailand.

From the study, according to the European Court of Human Rights, the main factors that the court uses to consider status of the measures are enforcement purpose, condemnation, retribution, severity of measures, sources of measures and enforcement conditions. To consider the status of the deprivation of Political Rights measure together with these criteria, it shows that the European Court of Human Rights considers the status of the deprivation of Political Rights measure differently each case and each context

which I found that there are some errors and mistakes from the trial of the European Court of Human Rights by using different criteria in each case. In my point of view, it is important to clearly specify which factors should be primarily taken to consider status of the measures which can be also called as a guideline. If the first criteria that should be taken cannot be clearly set, other factors will be consider accordingly. Otherwise, the consideration of status of the measures will only rely on context of each case. From my view, enforcement purpose, condemnation, retribution, severity of measures is the first group of criteria that shows the criminal offense characteristic. Also the deprivation of Political Rights measure, especially deprivation of the right to vote and to stand as a candidate at election measure have the characteristics of criminal punishment. Therefore, to enforce these measures is necessary to make it according to the principle of legality.

Keywords: Deprivation of political rights, Disqualified the right to be elected, Criminal Penalty, The constitutional court, The European court of human rights

บทนำ

หนึ่งในกฎหมายที่มีอิทธิพลเหนือบุคคลเป็นอย่างยิ่งคือกฎหมายอาญา เนื่องด้วยการมีสภาพบังคับที่สามารถลดทอนสิทธิเสรีภาพของบุคคลได้ อาญาจึงนับว่าเป็นยาแรงที่รัฐมักนำมาใช้ในการจำกัดหรือห้ามการกระทำต่างๆ ของคนในสังคม โดยทั่วไปกฎหมายอาญามักประกอบไปด้วยส่วนของบทบัญญัติความผิดและส่วนของมาตรการบังคับ

มาตรการบังคับทางอาญาถูกบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา แบ่งแยกได้เป็นโทษ และวิธีการเพื่อความปลอดภัย แต่อย่างไรก็ตามยังคงมีอีกหลากหลายสภาพบังคับที่ไม่ได้ถูกกำหนดสถานะไว้อย่างชัดเจน และมักจะถูกเรียกรวมกันว่ามาตรการอื่นทางอาญา ด้วยปัญหาการแบ่งแยกสถานะของมาตรการ ส่งผลให้มาตรการอื่นซึ่งไม่มีสถานะที่แน่นอนไม่ได้รับการบังคับใช้ภายใต้หลักประกันทางอาญา และกระบวนการพิจารณาทางอาญา จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการวิเคราะห์หาหลักการที่จะนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาสถานะของมาตรการว่าแท้จริงแล้ว มาตรการนั้นควรมีสถานะในทางกฎหมายอาญาอย่างไร หากมีลักษณะในทางอาญาก็ควรบังคับใช้ภายใต้หลักประกันทางอาญา ซึ่งมาจากหลักการ ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ โดยไม่มีกฎหมาย (ทวิเกียรติ มินะกะนิษฐ, 2558, หน้า 23) แต่หากไม่มีลักษณะทางอาญามากพอ ก็ไม่ควรจะมีสถานะทางอาญาเพื่อป้องกันปัญหาอาญาเพื่อ ดังนั้นการกำหนดสถานะของมาตรการให้ถูกต้องจะช่วยให้สามารถบังคับใช้มาตรการได้เหมาะสมขึ้น และคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไม่ให้ถูกลดทอนสิทธิเกินความจำเป็น

ณรรัก ศิวะกุล

หนึ่งในมาตรการที่ถูกบังคับใช้เคียงคู่กับโทษอาญามาโดยตลอด และมักเป็นที่ถกเถียงกันถึงสถานะและการบังคับใช้ คือมาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมือง ซึ่งมาตรการนี้มีผลกระทบต่อประชาชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากการกีดกันการแสดงออกซึ่งสิทธิและความคิดเห็นของตน จำกัดการใช้อำนาจของประชาชนในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งแท้จริงแล้วประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอิสระสูงสุด และทุกคนเป็นเจ้าของอย่างเท่าเทียมกัน (ฐาตุร ศิริยุทธ์วัฒนา, 2562) ดังนั้นมาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองจึงควรต้องมีการกำหนดสถานะของมาตรการให้ชัดเจน เพื่อจะได้บังคับใช้มาตรการได้อย่างเหมาะสมเป็นธรรม และทรงประสิทธิภาพตามเจตนารมณ์ที่แท้จริงของกฎหมาย

การบังคับใช้มาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมือง มีปัญหาในประเทศไทยจากครั้งที่ศาลรัฐธรรมนูญ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่ามาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองสามารถบังคับใช้ย้อนหลังได้ เนื่องจากไม่ใช่โทษทางอาญา ซึ่งขัดกับคำพิพากษาศาลฎีกาหลายฉบับ ซึ่งได้วินิจฉัยถึงมาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองไม่บังคับใช้ย้อนหลัง และให้ใช้มาตรการที่บังคับใช้อยู่ในขณะมีการกระทำความผิด เรื่องดังกล่าวนี้มีการถกเถียงและแลกเปลี่ยนความเห็นในเชิงวิชาการที่หลากหลาย ทั้งในด้านกฎหมายมหาชน และกฎหมายอาญา มาตรการที่กระทบต่อสิทธิของบุคคลเช่นนี้ ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปอันเป็นศาลระหว่างประเทศ ได้พิจารณาและพิพากษาถึงสถานะของมาตรการในทางการเมืองอยู่หลายคดี ซึ่งอาจเป็นแนวทางในการกำหนดทิศทางของมาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองในประเทศไทยได้ และสามารถใช้เป็นต้นแบบในการกำหนดปัจจัยที่จะนำมาใช้พิจารณาสถานะของมาตรการหนึ่ง ว่ามาตรการนั้นมีลักษณะของโทษอาญาหรือไม่ อย่างไร

ทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการพิจารณาสถานะของมาตรการ ในมุมมองของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป (Guide on article 7 on the European Convention of Human Rights: No punishment without law)

ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปได้นำหลักที่ตนได้พิจารณาพิพากษาคดี มากล้นกรองเป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาความเป็นอาญาของกฎหมาย โดยแบ่งออกเป็นสองส่วน คือหลักเกณฑ์ที่ใช้พิจารณาว่าการกระทำสมควรเป็นความผิดอาญาหรือไม่ (The concept of criminal offence) หรือที่ถูกเรียกถึงกันในชื่อ “Engel Criteria” เนื่องจากเป็นหลักที่ศาลใช้ในคดี Engel and Others V. The Netherlands และหลักเกณฑ์ที่ใช้พิจารณาว่ามาตรการหนึ่ง สมควรเป็นโทษอาญาหรือไม่ (The concept of penalty)

หลายครั้งที่มีคดีเกี่ยวกับการบังคับใช้มาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองขึ้นสู่การพิจารณาของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป และศาลต้องทำการพิจารณาถึงสถานะของมาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองว่ามีลักษณะเป็นโทษอาญาหรือไม่ หรือเป็นเพียงมาตรการเชิงป้องกัน ซึ่งผลของคำพิพากษาในส่วนนี้ นับว่ามีผลกระทบเป็นอย่างมาก เนื่องจากการที่มาตรการถูกยอมรับว่ามีสถานะเป็นโทษทางอาญาแล้ว ย่อมได้รับการบังคับใช้ภายใต้หลักประกันในทางอาญา และได้รับการคุ้มครองตามสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม (Rights of fair trial) เนื่องจากหากถูกตัดสินว่าเป็นมาตรการเชิงป้องกันแล้ว การบังคับใช้

มาตรการมักถูกละเลยไม่บังคับภายใต้หลักประกันในทางอาญา และศาลอาจไม่นำหลักการพิจารณาคืออย่างเป็นธรรม ตามมาตรา 6 ของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนยุโรปมาใช้ จากจุดนี้จึงทำให้เห็นได้ว่าการกำหนดสถานะของสภาพบังคับให้ชัดเจนแน่นอน และให้ถูกต้องตามลักษณะที่มาตรการนั้นเป็นจริง ๆ นับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก

หลักการในการพิจารณาว่ามาตรการหนึ่งๆ นั้นมีลักษณะเป็นโทษอาญาหรือไม่ ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปได้กำหนดหลักเกณฑ์และรวบรวมเป็น รูปแบบของโทษ (The concept of penalty) ซึ่งได้รวบรวมเป็นไกด์ไลน์ของมาตรา 7 แห่งอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนยุโรป โดยรูปแบบของโทษตามหลักการของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป เป็นการกำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาว่ามาตรการหรือสภาพบังคับนั้นมีลักษณะเป็นโทษอาญาหรือไม่ ซึ่งได้มีการรวบรวมหลักเกณฑ์ที่ใช้พิจารณาไว้ใน หมวด 2 ข้อ D ของหลักการไม่มีความผิดโดยไม่มีกฎหมายของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป โดยหลักที่ใช้พิจารณานั้นถูกเขียนไว้ในข้อ 11-13 มีเนื้อหาพอจะสรุปได้ดังนี้

1. ข้อ 11 ของหลักการไม่มีความผิดโดยไม่มีกฎหมาย วางหลักว่า จุดเริ่มต้นสำหรับการประเมินการมีอยู่ของ “โทษ” คือการตรวจสอบว่ามาตรการดังกล่าวถูกสั่งจากการลงโทษสำหรับ “ความผิดทางอาญา” หรือไม่ กล่าวคือ หากมาตรการดังกล่าวบังคับใช้กับการกระทำที่ถูกตัดสินว่าเป็นความผิดอาญา มาตรการนั้นย่อมเป็นโทษอาญา อย่างไรก็ตามเกณฑ์ดังกล่าวเป็นเพียงหนึ่งในเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องเท่านั้น อย่างไรก็ตาม แม้ศาลจะใช้มาตรการกับคดีที่ศาลไม่ได้ตัดสินว่าการกระทำเป็นความผิดอาญา หรือแม้มาตรการที่ใช้บังคับจะไม่ได้เกิดขึ้นเพื่อลงโทษการกระทำผิดทางอาญา ก็ไม่อาจปฏิเสธได้เสียทีเดียวว่ามาตรการนั้นไม่ใช่โทษทางอาญา กล่าวคือแม้จะไม่ได้กระทำความผิดอาญาแต่มาตรการที่นำมาใช้กับการกระทำนั้น อาจจะเป็นโทษที่มีเนื้อหาในทางอาญาก็ได้ อย่างไรก็ตามหากมาตรการที่บังคับใช้มีวัตถุประสงค์ในการบำบัดแก้ไขเป็นส่วนสำคัญและกฎหมายภายในประเทศไม่ได้กำหนดให้มาตรการนั้นเป็นโทษอาญา มาตรการดังกล่าวก็ย่อมจะไม่ใช่โทษอาญา ซึ่งมีใช้เกณฑ์ข้อนี้เพียงข้อเดียวเท่านั้นที่เป็นตัวชี้วัด แต่ต้องพิจารณาปัจจัยอื่นด้วย

2. ข้อ 12 ของหลักการไม่มีความผิดโดยไม่มีกฎหมาย วางหลักว่า ปัจจัยอื่นๆ ที่อาจมีความเกี่ยวข้อง คือลักษณะและเป้าหมายของมาตรการ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งจุดประสงค์เชิงลงโทษ) การจำแนกประเภทของมาตรการภายใต้กฎหมายภายในประเทศ ขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับการนำมาใช้ การดำเนินการ และความรุนแรง อย่างไรก็ตาม ความรุนแรงของมาตรการไม่ได้ชี้ขาดในตัวเองเพราะมาตรการเชิงป้องกันที่ไม่ใช่อาญาจำนวนมากสามารถมีผลกระทบอย่างมากต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบอื่นๆ ของมาตรการด้วย หากมาตรการมีจุดประสงค์ชัดเจนที่จะลงโทษ กฎหมายภายในประเทศได้จำแนกมาตรการนั้นว่าเป็นโทษอาญา ขั้นตอนการบังคับใช้มีการใช้วิธีการทางอาญามาเกี่ยวข้อง มาตรการนั้นมีลักษณะรุนแรง หากมีองค์ประกอบจำพวกนี้ มาตรการนั้นก็ย่อมควรมี

ณรุ้ง ศิวะกุล

สถานะเป็นโทษทางอาญา อย่างไรก็ตาม ความรุนแรงเพียงอย่างเดียวไม่อาจชี้ขาดได้ เพราะมีมาตรการเชิงป้องกันที่ไม่ใช่อาญาหลายมาตรการที่มีความรุนแรงเช่นกัน

3. ข้อ 13 ของหลักการไม่มีความผิดโดยไม่มีความหมาย วางหลักว่า ในบางกรณีโดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากกฎหมายภายในประเทศไม่ได้กำหนดให้มาตรการมีคุณสมบัติเป็นมาตรการลงโทษและหากวัตถุประสงค์คือการบำบัด การเปลี่ยนแปลง ที่สำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเงื่อนไขของการดำเนินการของมาตรการสามารถถอนคุณสมบัติแรกเริ่มของมาตรการในฐานะที่เป็นโทษได้ กล่าวคือ ในบางกรณีอาจจะต้องพิจารณาหากกฎหมายภายในประเทศไม่ได้กำหนดให้มาตรการนั้นเป็นโทษ และการดำเนินการใช้มาตรการนั้นไม่ได้เป็นไปตามคุณสมบัติพื้นฐานของมาตรการนั้นที่จะเป็นโทษ มาตรการนั้นก็อาจไม่ควรเป็นโทษ เช่นการกักตัวในสถานพยาบาล กฎหมายอาญาในประเทศไทยไม่ได้กำหนดให้เป็นโทษ และการดำเนินการตามมาตรการนี้ก็มีขึ้นเพื่อดูแลควบคุมผู้ป่วยมากกว่าที่จะเป็นการกักตัวไว้ ซึ่งการกักตัวเป็นคุณสมบัติที่จะทำให้มาตรการดังกล่าวอาจเป็นโทษได้ แต่เมื่อการดำเนินการตามมาตรการเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์อื่นมากกว่าคือการรักษา จึงเป็นการลบล้างคุณสมบัติในการที่จะเป็นโทษของการกักตัวในสถานพยาบาลไป

หลักเกณฑ์ทั้งสามประการนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า แม้จะเรียกชื่อว่าอย่างไรก็ตามในกฎหมายภายในประเทศ แต่หากเป็นมาตรการที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาทางอาญาแล้ว การปรับใช้มาตรการดังกล่าวต้องเคารพต่อหลักประกันทางอาญาที่ได้รับการยอมรับโดยอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนมาตรา 6 ด้วย ซึ่งบทสรุปนี้เป็นคำกล่าวของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปในคดี *ÖZTÜRK c. ALLEMAGNE* (ปกป้อง ศรีสนิท, 2561) และหลักการใน *The concept of penalty* แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าโทษทางอาญาไม่ได้ยึดติดแต่เฉพาะที่กฎหมายบัญญัติไว้ให้เป็น แต่ยังต้องพิจารณาถึงลักษณะ เป้าหมาย วัตถุประสงค์ในการใช้ การบังคับใช้ วิธีการดำเนินการ ความรุนแรงด้วย และแม้มาตรการที่บังคับใช้จะไม่ได้มาจากการกระทำผิดที่ได้ชื่อว่าผิดกฎหมายอาญา มาตรการดังกล่าวก็ยังมีสถานะเป็นโทษทางอาญาได้ ดังนั้นมาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองในเมืองในประเทศไทยแม้จะไม่ได้ถูกบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาแต่หากพิจารณาในส่วนอื่นแล้วเป็นไปตามหลักเกณฑ์ดังที่กล่าวมา ก็ย่อมจะมีลักษณะที่แท้จริงเป็นโทษทางอาญาได้เช่นกัน

การวินิจฉัยคำพิพากษา

มาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองกับโทษอาญา ในมุมมองของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปมีตัวอย่างการตัดสินเกี่ยวกับมาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมือง ซึ่งมีคำตอบที่แตกต่างกันไปในแต่ละคดี มีทั้งคดีที่ศาลพิจารณาแล้วเห็นว่ามาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองเป็นโทษทางอาญา และมีทั้งคดีที่ศาลตัดสินว่ามาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองไม่ใช่โทษอาญาและเป็นเพียงมาตรการเชิงป้องกันเท่านั้น ทั้งยังมีคดีที่ก่อให้เกิดความเกี่ยวข้องกันระหว่างมาตรการที่ไม่มีสถานะแน่นอนกับความเป็นอาญาอีกด้วย การมีเนื้อหาทางอาญานั้นมีความหมายว่า มาตรการดังกล่าวมีลักษณะและควรได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกับโทษที่ถูกบัญญัติว่าเป็นโทษอาญา

1. มาตรการเพิกถอนสิทธิการเมืองที่มีลักษณะเป็นโทษอาญาหรือมีจุดมุ่งหมายเป็นการลงโทษตามคำตัดสินของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป

ในส่วนนี้ผู้เขียนจะหยิบยกคดีความที่เกี่ยวข้องกับการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองซึ่งศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปได้ตัดสินหรือให้ความเห็นไว้ว่ามาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองดังกล่าวมีลักษณะเป็นโทษอาญาหรือเมื่อพิจารณาจากวัตถุประสงค์ในการบังคับใช้มาตรการแล้วนั้นเห็นว่าเป็นไปเพื่อการลงโทษ

1.1 กรณีการขาดคุณสมบัติการเป็นสมาชิกรัฐสภา ถูกเพิกถอนสิทธิลงรับสมัครเลือกตั้ง และดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นเวลาสิบปี ซึ่งศาลตัดสินว่าเป็นโทษอาญา (*Matyjek v. Poland*)

ในคดีนี้ จำเลยเป็นผู้ดำรงตำแหน่งในรัฐสภา และถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดต่อกฎหมายเกี่ยวกับการปกปิดประวัติของตนเองที่เคยเกี่ยวข้องกับองค์กรที่เป็นหน่วยงานของคอมมิวนิสต์ในอดีต โดยกฎหมายนี้มีวัตถุประสงค์ในการเปิดเผยข้อมูลของบุคคลสาธารณะเพื่อตรวจสอบ ซึ่งความผิดตามกฎหมายข้อนี้มีสภาพบังคับคือการไล่ออกจากตำแหน่งในรัฐสภา พร้อมทั้งตัดสิทธิสมัครรับเลือกตั้งและห้ามดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นระยะเวลาสิบปี

ประเด็นเกี่ยวกับการบังคับใช้มาตรการนี้ ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปได้ทำการชี้ขาดตั้งแต่ในชั้นรับฟ้องว่า มาตรการบังคับดังกล่าวมีสภาพเป็นโทษอาญา ตามหลักที่ว่าโทษอาญาไม่จำเป็นต้องมาจากการกระทำความผิดที่เป็นอาญาเสมอไป โดยศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปเห็นว่ามาตรการบังคับของความผิดนี้ ซึ่งคือการเพิกถอนสิทธิรับสมัครเลือกตั้งและการดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นเวลาสิบปีนั้นมีความรุนแรง เพราะกระทบกระเทือนถึงการประกอบอาชีพของบุคคลหนึ่งเป็นเวลานานแม้จะไม่ได้มีการกำหนดโทษจำคุกหรือโทษปรับไว้สำหรับความผิดนี้ด้วยก็ตาม และเมื่อได้พิจารณาถึงบทความผิดตามกฎหมายนี้แล้ว ศาลพิจารณาว่าการกระทำความผิดตามกฎหมายฉบับนี้มีลักษณะของการกระทำความผิดอาญาด้วย ในคดีนี้จึงได้เห็นหลักการของศาลสิทธิมนุษยชนว่า แม้กฎหมายไม่ได้ชื่อว่ากฎหมายอาญา แต่หากกฎหมายมีสภาพบังคับที่รุนแรง สภาพบังคับนั้นย่อมเป็นโทษอาญาได้ (จิตติ ดิงศกัณท์, 2525) ดังนั้นในมุมมองของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป ความรุนแรงของมาตรการคือหนึ่งในปัจจัยที่ถูกนำมาพิจารณาการกำหนดสถานะของมาตรการ

1.2 กรณีเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งในระหว่างถูกดำเนินคดีล้มละลาย ซึ่งศาลพิจารณาว่ามีวัตถุประสงค์เป็นการลงโทษ (*Albanese v. Italy*)

จำเลยในคดีนี้มีบริษัทสามแห่งซึ่งถูกฟ้องล้มละลาย ซึ่งตามกฎหมายของประเทศอิตาลีในขณะนั้น บุคคลที่ถูกฟ้องล้มละลายจะถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งในช่วงระยะเวลาการดำเนินคดี มีกำหนดไม่เกิน 5 ปี ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปตัดสินว่ามาตรการดังกล่าว เป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพในการเลือกตั้งตามอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนยุโรป (Rights to free election) โดยพิจารณาว่าแม้ในการดำเนินการคดีล้มละลายจะมีขอบเขตทางแพ่งมากกว่าทางอาญา เพราะไม่ได้เป็นกรณีของการโกงหรือฉ้อฉลและไม่ได้มี

ฉนวนรัก ศิวะกุล

การดำเนินการคดีอาญาดังกล่าวแก่นักลอบที่ลี้ภัยหลาย แต่เพียงเพราะแค่ลี้ภัยหลาย การเพิกถอนสิทธิทางการเมืองของจำเลยไม่ได้มีจุดประสงค์อื่นใดนอกเหนือไปจากการประนามและประกาศว่าจำเลยเป็นบุคคลลี้ภัยหลายหนีสินสันพันตัว โดยไม่ได้สนใจว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ มาตรการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งดังกล่าวจึงมีวัตถุประสงค์เป็นเพียงการลงโทษเท่านั้น และเป็นวัตถุประสงค์ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย การตัดสินในคดีนี้ของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป เท่ากับเป็นการบอกว่าแม้ความผิดหรือการดำเนินคดีจะไม่ใช่ว่าเรื่องทางอาญา เพราะจำเลยไม่ได้กระทำความผิดอาญาใด แต่มาตรการที่ถูกบังคับใช้นั้นอาจจะมีวัตถุประสงค์เป็นการลงโทษได้ ซึ่งการลงโทษและการประนามนั้นเป็นลักษณะของอาญาที่ชัดเจน ดังนั้นอีกปัจจัยที่สำคัญซึ่งศาลสิทธิมนุษยชนนำมาพิจารณาก็คือ ลักษณะของการประนามและการแก้แค้นทดแทน ซึ่งการประนามนั้นนับว่าเป็นลักษณะพิเศษอันเด่นชัดประการหนึ่ง (David A. Starkweather, 1992) ที่ทำให้โทษอาญาแตกต่างจากมาตรการบังคับอื่น เพราะมีผลเป็นลบกับผู้ที่โดนบังคับใช้มาตรการอย่างชัดเจน และเป็นการทำให้บุคคลอื่นรับทราบหรือเห็นว่ามาตรการดังกล่าวเป็นการลงโทษ (รณกรณ์ บุญมี, 2561)

2. มาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองที่ไม่มีลักษณะเป็นโทษอาญาตามคำตัดสินของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป

ในส่วนนี้ผู้เขียนจะหยิบยกคดีความที่เกี่ยวข้องกับการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองซึ่งศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปได้ตัดสินหรือให้ความเห็นไว้ว่ามาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองดังกล่าวไม่มีลักษณะเป็นโทษอาญาด้วยเหตุผลต่างๆ ที่ส่งผลให้มาตรการดังกล่าวถูกมองว่ามีสถานะเพียงเป็นมาตรการเชิงป้องกันหรือมาตรการอื่นที่มีโทษทางอาญา

2.1 กรณีเพิกถอนสิทธิรับสมัครเลือกตั้ง ซึ่งศาลตัดสินว่าไม่มีลักษณะเป็นโทษอาญา (*Pierre Bloch v. France*)

คดีนี้จำเลยชนะการเลือกตั้งและได้รับการดำรงตำแหน่ง ทว่าในการหาเสียงนั้นจำเลยได้ใช้เงินรณรงค์ในการหาเสียงเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดเอาไว้ จำเลยจึงถูกถอดถอนออกจากตำแหน่ง และถูกเพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง และยังคงต้องใช้เงินคืนเท่ากับจำนวนเงินที่ใช้จ่ายเกินไป รวมถึงกฎหมายเลือกตั้งนี้ได้กำหนดโทษอาญาอื่นไว้ด้วยทั้งการจำคุกและการปรับ โดยข้อเท็จจริงตามคดีนี้ศาลได้พิจารณาว่าแม้กฎหมายเลือกตั้งจะกำหนดโทษทางอาญาไว้ แต่ในคดีไม่ได้มีการดำเนินการในส่วนโทษทางอาญาอื่นแก่จำเลย ส่งผลให้ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปไม่ได้นำมาตรา 6 แห่งอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนยุโรป ว่าด้วยเรื่อง การพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมมาปรับใช้กับคดี อันเป็นการไม่ได้บังคับใช้หลักประกันในทางอาญากับมาตรการในคดีนี้ เห็นได้ชัดว่าการกำหนดสถานะของมาตรการมีความสำคัญเป็นอย่างมาก

การพิจารณาถึงความเป็นอาญาในคดีนี้จำเลยได้ต่อสู้ว่า ความผิดดังกล่าวและมาตรการที่บังคับใช้มีความเป็นอาญา เพราะการเพิกถอนสิทธิรับสมัครเลือกตั้งนั้นนับว่าเป็นการเพิกถอนสิทธิพลเมืองอย่างหนึ่ง ซึ่งการเพิกถอนสิทธิพลเมืองนั้นเป็นโทษซึ่งถูกบัญญัติรองรับไว้ในประมวลกฎหมายอาญาของฝรั่งเศส และการบังคับใช้ดังกล่าวไม่ได้กระทำต่อบุคคลเฉพาะกลุ่มแต่บังคับใช้ทั่วไปกับบุคคลทุกคนที่มีสิทธิลงสมัครรับเลือกตั้ง

ซึ่งศาลได้พิจารณาว่าจากข้อโต้แย้งของจำเลย แม้การเพิกถอนสิทธิพลเมืองจะเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส แต่ก็ยังเป็นเพียงโทษเพิ่มเติมหรือโทษเสริมเท่านั้น (ancillary or additional) และแท้จริงแล้วการเพิกถอนสิทธิลงรับสมัครเลือกตั้งนั้นใช้กับบุคคลเฉพาะกลุ่มคือผู้ลงชิงตำแหน่งเท่านั้น และสิทธิการลงรับสมัครเลือกตั้งเป็นสิทธิทางการเมือง เรื่องดังกล่าวนี้เกี่ยวข้องกับกฎหมายมหาชนมากกว่ากฎหมายอาญา โดยศาลได้อ้างหลักเกณฑ์ รูปแบบของความผิดอาญา (The concept of criminal offense) โดยการพิจารณาว่าความผิดและโทษดังกล่าวสมควรเป็นอาญาหรือไม่ ศาลให้เหตุผลว่า หลักเกณฑ์แรกซึ่งเป็นการพิจารณาสถานะกฎหมายภายในของกฎหมายดังกล่าว (The classification of the offense) ความผิดในการใช้จ่ายเงินในการรณรงค์หาเสียงเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดนั้นเป็นความผิดตามกฎหมายเลือกตั้งไม่ใช่ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา ศาลจึงว่าความผิดดังกล่าวเป็นกฎหมายเลือกตั้งไม่ใช่กฎหมายอาญา ตามด้วยหลักเกณฑ์ข้อที่สองซึ่งพิจารณาลักษณะตามธรรมชาติของความผิด (The very nature of the offense) และหลักเกณฑ์ข้อสามซึ่งพิจารณาธรรมชาติและความรุนแรงของโทษ (The nature and the degree of severity of the penalty) ศาลมองว่าความผิดและมาตรการเพิกถอนสิทธิรับสมัครเลือกตั้งในคดีนี้ไม่ใช่อาญา เพราะธรรมชาติของการใช้จ่ายเงินในการรณรงค์หาเสียงเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดไม่มีความเป็นอาญาอีกทั้งมาตรการเพิกถอนสิทธิดังกล่าวนี้มีผลเป็นการเพิกถอนสิทธิเพียงหนึ่งปี และบังคับใช้กับการเลือกตั้งตำแหน่งที่มีการกระทำผิดเท่านั้น นับว่าโทษไม่รุนแรงและมีการจำกัดบุคคลที่จะใช้ ศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าความผิดและมาตรการเพิกถอนสิทธิรับสมัครเลือกตั้งไม่เป็นอาญา และศาลยังพิจารณาอีกว่ามาตรการที่ให้จำเลยชดใช้เงินคืนเท่ากับที่ใช้จ่ายเกินไปนั้น ไม่เหมือนกับโทษปรับในคดีอาญา เพราะไม่ได้มีลักษณะลงโทษเพียงแต่เป็นการชดใช้คืนเท่านั้น และการชดใช้เงินคืนดังกล่าวไม่ได้มีการบันทึกไว้ในประวัติอาชญากรรม ถึงแม้ว่าในกฎหมายเลือกตั้งนี้จะมีการกำหนดโทษอาญาอื่นอันได้แก่โทษจำคุกและโทษปรับ แต่ก็มิได้ทำให้มาตรการเพิกถอนสิทธิรับสมัครเลือกตั้งและการชดใช้เงินที่ใช้จ่ายเกินไปนั้นกลายเป็นอาญาแต่อย่างใด และเมื่อไม่มีการดำเนินการทางอาญาแก่จำเลยในคดีนี้จึงไม่จำเป็นต้องนำ มาตรา 6 ของอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนยุโรปมาบังคับใช้ในการพิจารณาคดีนี้ และเมื่อพิจารณาตาม หลักในเรื่องรูปแบบของโทษ มาตรการดังกล่าวไม่ได้ถูกกำหนดให้เป็นอาญาและวัตถุประสงค์ และการบังคับใช้ของมาตรการดังกล่าว เป็นไปเพื่อสร้างความมั่นใจในการเลือกตั้งว่าจะเป็นไปได้โดยเรียบร้อยเท่าเทียมโดยไม่ควรมีวัตถุประสงค์เป็นการลงโทษซึ่งแตกต่างจากความเป็นอาญา

อย่างไรก็ตาม แม้คำตัดสินของศาลในคดีนี้จะตัดสินว่าความผิดและมาตรการในคดีไม่เป็นอาญา ก็ตาม แต่มีผู้พิพากษาองค์คณะสองท่านในคดีนี้ได้ทำความเห็นแย้งเอาไว้ (dissenting opinion) ได้แก่ ผู้พิพากษา DE MEYER และผู้พิพากษา LOHMUS ซึ่งมีความเห็นว่าในคดีนี้ไม่มีสิ่งที่รับประกันได้ว่า มาตรการในคดีไม่เป็นอาญาโดยธรรมชาติ หรือแม้แต่มิไม่เป็นอาญาตามประมวลกฎหมายฝรั่งเศส และไม่สามารถอนุมานได้อย่างชัดเจนว่าเรื่องดังกล่าวอยู่ในเฉพาะกฎหมายเลือกตั้ง ความผิดหรือมาตรการที่ถูก

ฉนุรัก คิวะกุล

กำหนดมาจากกฎหมายอื่นที่แตกต่างไปจากประมวลกฎหมายอาญา ไม่ได้ทำให้ความผิดหรือมาตรการนั้นหมดสภาพความเป็นอาญาไป ยกตัวอย่างเช่น ความผิดทางปกครอง กฎหมายจราจร หรือกฎหมายภาษี เป็นต้น กฎหมายเหล่านี้แม้ไม่ใช่บัญญัติในประมวลกฎหมายอาญาแต่เป็นกฎหมายที่มีเนื้อหาในทางอาญาด้วย และแม้จะมองว่ามาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองในระยะเวลาหนึ่งปีตามคดีนี้นั้นจะไม่มี ความรุนแรง แต่ความไม่รุนแรงของโทษนั้นไม่ได้ทำให้ความเป็น การลงโทษหายไปแต่อย่างใด การเพิกถอนสิทธิลงสมัครรับเลือกตั้งในคดีนี้เป็นการตัดสิทธิพลเมือง และไม่คิดว่ามันจะเป็นเพียงโทษเพิ่มเติมเท่านั้น รวมถึงการชดเชยเงินในคดีนี้ก็เป็นการปรับด้วย ผู้พิพากษาทั้งสองจึงไม่เห็นด้วยกับคำตัดสินของศาล โดยมองว่าความผิดและการเพิกถอนสิทธิรับสมัครเลือกตั้งนั้นเป็นโทษอาญา และต้องนำ มาตรา 6 ของอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนยุโรปมาใช้ในการพิจารณาคดีนี้ด้วย

จากคำตัดสินในคดีนี้ แสดงให้เห็นว่าหลักเกณฑ์ที่ศาลใช้นั้นมีการพิจารณาถึงตัวกฎหมายซึ่งเป็นที่มาของมาตรการ และการบังคับใช้มาตรการด้วยว่ามีการดำเนินการด้วยโทษทางอาญาที่ถูกบัญญัติไว้ด้วยหรือไม่ อีกทั้งยังเน้นย้ำถึงความรุนแรงของมาตรการในการนำมาพิจารณาสถานะ แม้ว่าผู้พิพากษาสองท่านซึ่งได้ทำความเห็นแย้งได้แสดงออกว่า แม้ไม่มีความรุนแรงมาก แต่หากลักษณะอื่นบ่งบอกว่าเป็นโทษ มาตรการนั้นก็ควรมีสถานะเป็นโทษอาญา เช่นว่าวัตถุประสงค์ของมาตรการ ดังนั้นการพิจารณาถึง วัตถุประสงค์ในการบังคับใช้มาตรการจึงสำคัญอย่างยิ่ง เห็นได้จากในคดีนี้ซึ่งมีการถกเถียงการว่าการตัด สิทธิสมัครรับเลือกตั้งคือการลงโทษ หรือคือการป้องกันควบคู่กับโทษอื่น

2.2 กรณีการถอดถอนจากตำแหน่งประธานาธิบดี และเพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง ซึ่งศาลตัดสินว่าไม่เป็นโทษอาญา (*Paksas v. Lithuania*)

คดีนี้จำเลยดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของประเทศลิทัวเนีย ได้ใช้อำนาจโดยมิชอบในการให้ สัญชาติแก่นักธุรกิจชาวรัสเซียซึ่งได้สนับสนุนทางการเงินแก่จำเลย ในภายหลังจำเลยถูกรัฐสภาลิทัวเนีย ดำเนินการถอดถอนจำเลยออกจากตำแหน่งประธานาธิบดี (impeachment process) ในกระบวนการก่อนถึง ศาลรัฐธรรมนูญ และต่อมาศาลรัฐธรรมนูญได้เพิกถอนคำสั่งการให้สัญชาติของจำเลย ศาลสิทธิมนุษยชน จึงมองว่า กรณีดังกล่าวไม่ใช่การดำเนินคดีในศาลและไม่ใช่การลงโทษจำเลยในทางอาญา โดยศาลพิจารณา ว่าการกระทำของจำเลยนั้นเป็นการละเมิดต่อรัฐธรรมนูญหรือฝ่าฝืนคำสาบานต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ ซึ่งเป็น สิ่งที่ยอยู่นอกเหนือขอบเขตทางอาญา

จำเลยในคดีนี้ได้ร้องเรียนว่าการถอดถอนจำเลยออกจากตำแหน่งนั้นจะต้องปฏิบัติตาม หลักการหรือกฎพื้นฐานของกระบวนการทางอาญา และยืนยันว่าการฟ้องร้องคดีนี้เป็นการดำเนินการทาง อาญา ซึ่งข้อร้องเรียนนี้ของจำเลยถูกโต้แย้งว่าข้อร้องเรียนดังกล่าวที่ว่าถอดถอนจากตำแหน่งต้องอยู่ใน ขอบเขตของกระบวนการอาญานั้น เป็นข้อโต้แย้งที่บิดเบือนบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ เพราะเนื้อหา ทั้งหมดของการฟ้องร้องไม่ได้เกี่ยวข้องกับอาญาและตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญลิทัวเนียนั้นไม่สามารถ ดำเนินคดีอาญาได้กับประธานาธิบดีใคร่ที่ประธานาธิบดียังดำรงตำแหน่งอยู่ ดังนั้นการถอดถอนจาก ตำแหน่งในกรณีนี้จึงไม่ใช่การกระทำในทางอาญาและไม่มีการดำเนินการทางอาญาอื่นๆ ด้วย แม้รัฐจะ

ยอมรับว่าการเพิกถอนสิทธิลงคะแนนเลือกตั้งและสิทธิสมัครรับเลือกตั้งจะเป็นสิทธิที่จะถูกจำกัดได้ก็ด้วย เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกฎหมายเท่านั้น แต่รัฐก็ยังยืนยันว่ามาตรการดังกล่าวไม่ใช่โทษอาญา และในคดีดังกล่าวก็เป็นเพียงการจำกัดสิทธิที่จะดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีเท่านั้น โดยรัฐยังยืนยันต่อไปอีกว่ามาตรการดังกล่าวมีขึ้นเพื่อปกป้องชุมชน และเป็นกระบวนการทางรัฐสภาซึ่งมีการริเริ่มกระบวนการจากจากรัฐสภาของประเทศลิทัวเนีย (The Seimas of the Republic of Lithuania) จึงแตกต่างจากกระบวนการทางอาญา อีกทั้งเมื่อไม่มีการแจ้งข้อหาหรือกล่าวหาว่าจำเลยกระทำความผิดอาญามาตรการที่ถอดถอนจำเลยออกจากตำแหน่งประธานาธิบดีจึงไม่ใช่โทษอาญา

ข้อเท็จจริงยังปรากฏต่อไปว่าภายหลังจากการถูกถอดถอนออกจากตำแหน่ง ก็ไม่ได้มีหลักเกณฑ์ใดที่จะปิดกั้นไม่ให้จำเลยลงสมัครรับเลือกตั้งในตำแหน่งประธานาธิบดีใหม่ แต่ต่อมาภายหลังรัฐสภาได้ออกกฎหมายห้ามไม่ให้ผู้ที่เคยถูกถอดถอนออกจากตำแหน่งมีสิทธิลงสมัครรับเลือกตั้ง ซึ่งมีผลตลอดชีวิตและทุกๆ ตำแหน่งมิใช่เพียงแต่ตำแหน่งประธานาธิบดีเท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงมีประเด็นต่อมาว่า จำเลยต่อสู้ว่าการใช้มาตรการดังกล่าวเป็นการบังคับใช้มาตรการย้อนหลัง ซึ่งรัฐได้โต้แย้งว่าการใช้มาตรการบังคับย้อนหลังตามรัฐธรรมนูญ ไม่ใช่อาญา ซึ่งการห้ามใช้กฎหมายย้อนหลังบังคับใช้แก่กฎหมายอาญาเท่านั้น ในส่วนนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าการพิจารณาว่ามาตรการใช้อาญาหรือไม่ ส่งผลเป็นอย่างยิ่งในการนำหลักประกันทางอาญามาคุ้มครองการบังคับใช้มาตรการ ในประเด็นนี้จำเลยจึงได้ร้องเรียนศาลสิทธิมนุษยชนว่ามีการละเมิด สิทธิที่จะเลือกตั้งอย่างอิสระ (Rights to free election) ตามอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนยุโรป ซึ่งศาลได้ตัดสินว่าเป็นการละเมิดมาตราดังกล่าวและการเพิกถอนสิทธิรับสมัครเลือกตั้งตลอดชีวิตนั้นเป็นมาตรการที่ไม่ได้สัดส่วน แต่อย่างไรก็ตามศาลได้ตัดสินว่ามาตรการเพิกถอนสิทธิรับสมัครเลือกตั้งเกิดขึ้นจากความรับผิดชอบของการดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีซึ่งอยู่นอกเหนือขอบเขตทางอาญา และเมื่อเป็นการดำเนินการโดยรัฐสภาไม่ใช่ศาลรัฐธรรมนูญมาตรการดังกล่าวจึงไม่ใช่โทษอาญาเช่นกัน และไม่สามารถนำมาตรา 6 ของอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนยุโรปมาใช้กับคดีนี้ซึ่งเป็นการดำเนินการของรัฐสภาและศาลรัฐธรรมนูญได้ กรณีตามคดีนี้จึงแสดงให้เห็นว่าปัจจัยหนึ่งที่ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปนำมาพิจารณาถึงสถานะของมาตรการ คือที่มาของมาตรการว่าถูกบังคับใช้โดยคำสั่งขององค์กรใด โดยศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปมองว่า การบังคับใช้มาตรการของศาลเท่านั้นที่จะนับได้ว่าเป็นโทษอาญาตามกฎหมาย ซึ่งหลักการนี้ตรงกับทฤษฎีเกี่ยวกับโทษอาญาในบางทฤษฎี ทว่าผู้เขียนไม่เห็นด้วยนักเนื่องจากการพิจารณาสถานะของมาตรการสมควรยึดติดปัจจัยใดเพียงปัจจัยเดียวเป็นหลักสำคัญยิ่งหย่อนไปกว่ากัน

2.3 กรณีถูกถอดถอนออกจากการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพิกถอนสิทธิในการดำรงตำแหน่ง และถูกประกาศว่าขาดคุณสมบัติในการดำรงตำแหน่ง ภายหลังจากการยุบพรรคการเมือง ซึ่งศาลตัดสินว่าไม่เป็นโทษอาญา (*Sobacci v. Turkey*)

กรณีในคดีนี้จำเลยสังกัดอยู่พรรคการเมือง Fazilet ซึ่งถูกตัดสินว่าเป็นพรรคการเมืองที่ผิดกฎหมายและถูกยุบพรรค ส่งผลให้จำเลยในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรค ได้ถูกถอดถอนออกจากตำแหน่ง และถูกเพิกถอนสิทธิที่จะดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นเวลา 5 ปี จำเลยต่อสู้ว่า มาตรการดังกล่าวบังคับใช้กับตัวจำเลยทั้งๆ ที่จำเลยเองไม่ได้กระทำความผิด แต่เกิดขึ้นเพียงเพราะสาเหตุที่พรรคของจำเลยถูกยุบ การใช้มาตรการดังกล่าวจึงขัดแย้งกับ มาตรา 7 ของอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนยุโรป มาตรการดังกล่าวจึงไม่มีความเป็นธรรมและไม่มีความเหมาะสม และการเพิกถอนสิทธิในการดำรงตำแหน่งถึงรูป เป็นการขัดต่อ สิทธิในการเลือกตั้งอย่างอิสระ (right to free election) ของอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนยุโรป และทั้งนี้การดำเนินคดีนี้ เกิดขึ้นในศาลรัฐธรรมนูญซึ่งต้องพิจารณาว่าจะนำ มาตรา 6 (right to fair trial) ของอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนยุโรปมาบังคับใช้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับว่ามีข้อพิพาทเกี่ยวกับสิทธิทางแพ่งหรืออาญาหรือไม่ ซึ่งศาลตัดสินว่าคดีนี้เป็นเรื่องสิทธิทางการเมือง จึงไม่นำ มาตรา 6 ของอนุสัญญามาบังคับใช้ ศาลตัดสินว่าเรื่องดังกล่าวไม่เกี่ยวข้องกับอาญา และผลกระทบจากการยุบพรรคการเมืองในคดีนี้ไม่ใช่โทษอาญา

3. มาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองที่เป็นส่วนหนึ่งของการสืบสวนสอบสวนคดีอาญา

ส่วนนี้เป็นกรณีที่ศาลไม่ได้มีการตัดสินถึงลักษณะไว้โดยชัดเจน แต่มาตรการถูกบังคับใช้ในช่วงการสืบสวนสอบสวนคดีอาญา และส่งผลกระทบต่อจำเลยผู้ถูกบังคับใช้มาตรการดังกล่าว ซึ่งศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปได้จัดหมวดหมู่ไว้ว่าเป็นมาตรการที่ใช้ในระหว่างการกล่าวหาว่ามีการกระทำความผิดอาญา

3.1 กรณีจำเลยถูกกล่าวหาว่ามีความเกี่ยวข้องกับองค์กรอาชญากรรมและในระหว่างสอบสวนจำเลยจึงถูกถอดถอนชื่อออกจากบัญชีผู้มีสิทธิเลือกตั้ง (*Labita v. Italy*)

ข้อเท็จจริงในคดีนี้จำเลยถูกจับกุมด้วยข้อหาว่าถูกต้องสงสัยว่าจำเลยเกี่ยวข้องกับองค์กรมาเฟียอันเป็นความผิดอาญา ในระหว่างการพิจารณาคดีซึ่งยังไม่ได้มีการตัดสินจำเลยถูกกำหนดบังคับใช้มาตรการของตำรวจพิเศษซึ่งได้ชื่อว่าเป็นมาตรการเชิงป้องกัน และถูกควบคุมตัวในเรือนจำ แต่มาตรการพิเศษมีผลบังคับใช้จริงเมื่อการพิจารณาเสร็จสิ้นลง ซึ่งในการพิจารณาคดีไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าจำเลยเกี่ยวข้องกับองค์กรมาเฟียจริงโดยหลักฐานสำคัญก็ได้ถูกโต้แย้งไป มาตรการพิเศษดังกล่าวส่งผลต่อมา คือทำให้จำเลยถูกไล่ออนสิทธิพลเมืองและถูกถอดถอนชื่อออกจากบัญชีผู้มีสิทธิเลือกตั้ง (สิทธิที่จะลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง) จำเลยอุทธรณ์การถูกถอดถอนชื่อดังกล่าว แต่ถูกยกคำร้องด้วยเหตุที่ว่า การถอดถอนรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งดังกล่าวเป็นเหตุตามกฎหมายจากการที่จำเลยถูกบังคับใช้มาตรการพิเศษ ไม่ได้เกิดขึ้นจากคำสั่งจากคณะกรรมการการเลือกตั้ง การที่จำเลยถูกถอดถอนชื่อออกจากบัญชีเลือกตั้งนั้นยังคงมีผลแม้จำเลยจะพ้นผิดแล้ว แม้จำเลยจะพ้นผิดแต่ก็ได้ถูกถอดถอนชื่อออกไปแล้ว ภายหลังจากมาตรการพิเศษสิ้นสุดลงจำเลยจึงได้ยื่นขอคืนรายชื่อในบัญชีเลือกตั้งและได้รับการคืนรายชื่อในภายหลัง การที่จำเลยพ้นผิดแล้วแต่ยังคงถูกบังคับใช้มาตรการ ศาลให้เหตุผลว่าเพราะหลักฐานในการพิจารณาคดีอาจไม่เพียงพอที่จะทำให้เชื่อคำตัดสินได้ (มองว่าหลักฐานไม่เพียงพอเอาผิดจำเลย แต่จำเลยก็ยังเป็นบุคคลที่เป็นภัย) จึงยังสามารถบังคับใช้มาตรการต่อไปได้ ซึ่งศาลก็ได้ตัดสินว่ามันสมควรแล้วที่ใช้มาตรการป้องกันบุคคลอันตรายไว้

รัฐให้เหตุผลว่าการใช้มาตรการเชิงป้องกันและถอดถอนจำเลยออกจากบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งอันเป็นการเพิกถอนสิทธิลงคะแนนเลือกตั้งนั้นมีขึ้นเพื่อป้องกันบุคคลที่เป็นภัยต่อสังคม เพราะผู้เกี่ยวข้องกับองค์กรอาชญากรรมอาจใช้สิทธิเลือกตั้งของตนสนับสนุนบุคคลที่เกี่ยวข้องกับองค์กรอาชญากรรมให้ได้รับตำแหน่ง การกระทำดังกล่าวเป็นมาตรการเชิงป้องกันซึ่งแตกต่างจากโทษ เพราะมาตรการป้องกันมีขึ้นเพื่อป้องกันการกระทำผิดในภายหน้า ในขณะที่โทษจะถูกกำหนดขึ้นเมื่อมีความผิดเกิดขึ้นแล้ว ประเทศอิตาลีแยกโทษและมาตรการเชิงป้องกันชัดเจน และในคดีนี้อยู่ในขั้นตอนที่ต้องสงสัยว่าจำเลยเกี่ยวข้องกับองค์กรมาเฟีย มาตรการดังกล่าวจึงเป็นเพียงมาตรการเชิงป้องกันเท่านั้น และแม้จำเลยจะพ้นผิดก็ไม่ได้ทำให้มาตรการที่ถูกบังคับใช้แล้วไม่ชอบด้วยกฎหมายแต่อย่างใด

3.2 กรณีจำเลยถูกจับฐานรับของโจรและในระหว่างสอบสวนจำเลยจึงถูกถอดถอนชื่อออกจากบัญชีผู้มีสิทธิเลือกตั้ง (*Vito sante santoro v. Italy*)

คดีนี้จำเลยต้องสงสัยว่ารับของโจรและถูกบังคับใช้มาตรการพิเศษซึ่งส่งผลให้จำเลยถูกถอดถอนสิทธิพลเมืองและถูกถอดถอนชื่อออกจากทะเบียนเลือกตั้ง ในคดีนี้ยังมีประเด็นต่อไปว่าเมื่อมาตรการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งดังกล่าวสิ้นสุดไปแล้ว ยังมีการบังคับใช้มาตรการต่ออีกหนึ่งปี และใช้เวลายาวนานกว่า 9 เดือนในการส่งคำสั่งบังคับใช้มาตรการไปยังนายอำเภอ ณ อำเภอที่จำเลยอาศัยอยู่ ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ล่าช้า โดยไม่มีการให้เหตุผลรองรับความล่าช้าใดๆ ส่งผลให้จำเลยต้องพลาดการเลือกตั้งไปถึงสองครั้ง โดยครั้งแรกเกิดขึ้นในระหว่างที่จำเลยถูกถอดถอนชื่อครั้งแรก และครั้งที่สองเกิดขึ้นหลังจากที่จำเลยถูกบังคับใช้มาตรการต่อ ซึ่งส่งผลกระทบต่อจำเลยเป็นอย่างมาก

จำเลยต่อสู้ถึงการบังคับใช้มาตรการต่อนั้น ไม่ชอบด้วยกฎหมาย เพราะเป็นการเพิกถอนสิทธิโดยอาศัยฐานจากมาตรการที่สิ้นสุดแล้ว แต่รัฐให้เหตุผลว่ามาตรการนั้นชอบด้วยกฎหมายและบังคับใช้ต่อไปได้ ซึ่งศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปได้ตัดสินว่าการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของจำเลยซึ่งทำให้จำเลยไม่ได้เลือกตั้งสองครั้งนั้นเป็นการฝ่าฝืน สิทธิในการเลือกตั้งอย่างอิสระ (right to free election) ของอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนยุโรปแม้ศาลจะยอมรับว่าความผิดพลาดในการดำเนินการเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้แต่ก็ต้องจำกัดให้เกิดขึ้นน้อยที่สุด ความล่าช้ากว่า 9 เดือน โดยไม่มีเหตุผลชี้แจงนั้นเป็นสิ่งที่มากเกินไป และการบังคับใช้มาตรการต่ออีกหนึ่งปีนั้นไม่มีความจำเป็นแต่อย่างใด เช่นเดียวกับการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งต่อซึ่งเป็นผลมาจากมาตรการพิเศษที่ไม่มีความจำเป็นเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตามรัฐยังคงให้เหตุผลว่ามาตรการดังกล่าวเป็นไปเพื่อปกป้องชุมชนจากบุคคลอันตราย ศาลตัดสินว่าการเพิกถอนสิทธิดังกล่าวเป็นผลโดยอัตโนมัติจากการถูกบังคับใช้มาตรการพิเศษ

บทสรุป

มีคดีที่เกี่ยวข้องกับการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งขึ้นสู่การพิจารณาของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปหลายคดี ประเด็นแรกที่มีมักจะเกิดขึ้นคือการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองนั้น ถือว่าขัดต่อสิทธิในการมีส่วนร่วมในการปกครอง การมีอิสระในการเลือกตั้งหรือไม่ ตามที่อนุสัญญาสิทธิมนุษยชนยุโรปได้กำหนดไว้และได้มีคดีที่ศาลตัดสินว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการฝ่าฝืนบทบัญญัติเกี่ยวกับการมีอิสระในการเลือกตั้ง และในคดีนี้การเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งศาลตัดสินให้มีลักษณะเป็นโทษอาญา จากคำตัดสินของคดีนี้ในประเด็นการกระทบสิทธิ การเพิกถอนตัดสิทธิทางการเมืองนั้นมีผลกระทบกับสิทธิที่นับว่าเป็นสิทธิพื้นฐานอย่างโดยตรง ซึ่งการกระทำที่กระทบต่อสิทธิย่อมมีความรุนแรง และนับเป็นประเภทหนึ่งของการลงโทษที่มีมาแต่สมัยโบราณ และยังมีความเห็นว่าการเพิกถอนสิทธินั้นมีรากฐานมาจากอาญาอีกด้วย และในอดีตกาลทั้งประเทศไทย และต่างประเทศต่างก็เคยจัดให้การเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งนี้เป็นโทษ (พระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม พ.ศ. 2488) จากคำตัดสินในจุดนี้ยืนยันถึงความรุนแรงของมาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองได้ แต่ต้องพิจารณาต่อไปถึงเหตุผลที่ศาลตัดสินให้การกระทำในคดีนี้เป็นโทษทางอาญา

หลักเกณฑ์ที่ศาลใช้ตัดสินสถานะของมาตรการนั้น มีมากมายและจากผลของการตัดสินแต่ละคดีได้มีการรวบรวมหลักการต่างๆ เหล่านั้นไว้ผ่านแนวทางการตีความ มาตรา 7 ของอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนยุโรปว่าด้วยเรื่องการไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมายบัญญัติ ซึ่งศาลได้กำหนดให้การพิจารณารูปแบบว่ามาตรการใดเป็นโทษหรือไม่ โดยมีหลักตามที่ได้ศึกษามาแล้ว แรกเริ่มนั้นดูง่ายๆ คือหากมาตรการนั้นหากถูกบังคับใช้ต่อมาจากการถูกตัดสินว่ากระทำผิดอาญา ในเบื้องต้นอาจถือได้ว่าเป็นอาญา แต่ยังคงพิจารณาต่อไปว่าวัตถุประสงค์ที่บังคับใช้ การดำเนินการในการบังคับใช้ ความรุนแรง รวมไปถึงหากมีการดำเนินการใช้มาตรการไปแล้วภายหลังการใช้นั้นทำให้คุณสมบัติพื้นฐานของความเป็นอาญาหายไป ก็ไม่ควรเป็นโทษอาญา นอกจากนี้เมื่อประกอบกับหลักรูปแบบของความผิดอาญาแล้ว จะเห็นได้ว่าความรุนแรงของโทษมีผลอย่างมากกับการพิจารณาว่ามีความเป็นอาญาหรือไม่ รวมถึงการที่รัฐบัญญัติให้กฎหมายฉบับหนึ่งเป็นอาญา หรือการกระทำใดที่เป็นความผิดอาญาในตัว เช่น ผู้กระทำมักจะเกิดความละอายต้องปกปิดสิ่งที่ตัวเองกระทำ เช่นนี้ โทษตามกฎหมายนั้นหรือโทษที่ตามมาจากการกระทำนั้นก็ควรจะเป็นโทษอาญาด้วย จากหลักการข้างต้นย้อนกลับไปถึงการพิจารณาคดีของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป บ่งบอกว่าในการพิพากษาพิจารณาคดีของศาล อาศัยการพิจารณาว่าการบังคับใช้มาตรการนั้น เมื่อมีการบังคับใช้ภายหลังกระทำผิดอาญา ก็ย่อมควรจะเป็นอาญา ดังเช่นในคดีซึ่งจำเลยกระทำผิดต่อกฎหมายการให้ข้อมูลซึ่งศาลพิจารณาว่ามีเนื้อหาในทางอาญาและมีการนำวิธีพิจารณาความอาญามาใช้กับความผิดตามกฎหมายฉบับดังกล่าว เมื่อความผิดตามกฎหมายนี้เป็น จึงเป็นเหตุผลให้ศาลตีความว่ามาตรการที่บังคับใช้ตามมาเป็นโทษอาญาเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตามนี้เป็นเพียงความเบื้องต้นที่ต้องประกอบกับปัจจัยอื่น เพราะผลที่ตามมาจากการกระทำผิดทางอาญา อาจมีทั้งโทษ วิธีการเพื่อความปลอดภัย หรือในกฎหมายต่างประเทศอาจอยู่ในรูปแบบของโทษเพิ่มเติม หรือผลที่ตามมาจากการกระทำผิดได้

ปัจจัยด้านวัตถุประสงค์ในการบังคับมาตรการนั้น แม้บางทีการบังคับใช้มาตรการนั้นจะเกิดมาจากการกระทำผิดอาญา แต่ถ้าวัตถุประสงค์ของการบังคับใช้เป็นไปเพื่อป้องกันเป็นผลที่จะตามมาเป็น

หลัก อาจมองได้ว่ามาตรการดังกล่าวในกรณีนี้ไม่ใช่โทษทางอาญา แต่อย่างลึ้มข้อสำคัญประการหนึ่งว่าตามหลักอาญาวิทยา โทษเองก็มีวัตถุประสงค์ในการป้องกันผลเช่นกัน (ผจงจิตต์ อธิคมนันท์, 2525) แต่ศาลกำลังพยายามอธิบายว่าหากวัตถุประสงค์มุ่งเน้นไปที่การป้องกันเสียมากกว่าวัตถุประสงค์อื่นอย่างเด่นชัด มันไม่ควรเป็นโทษ เพราะมันจะไปใกล้เคียงกับการเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยเสียมากกว่า เนื่องจากวิธีการเพื่อความปลอดภัยถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อป้องกันผลในอนาคต และสามารถบังคับใช้ได้กับผู้ที่เข้าข่ายจะเป็นอันตรายต่อสังคมแม้จะไม่ได้กระทำความผิด ตามแนวทฤษฎีของวิธีการเพื่อความปลอดภัยนั้นแตกต่างจากโทษในประการสำคัญคือ มุ่งเน้นป้องกันยับยั้ง (ณรงค์ ใจหาญ, 2543) โดยไม่มีวัตถุประสงค์ในการแก้แค้นทดแทนแต่อย่างใด ในประเด็นนี้นอกจากวัตถุประสงค์ในการป้องกัน แก้แค้น ตัดโอกาสในการกระทำความผิด ฟันฟูแก้ไขแล้วนั้น ยังมีผู้ให้ความเห็นว่าโทษอาญามีลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งคือการประณาม การทำให้เสียชื่อ ผู้กระทำความผิดเมื่อโดนบังคับใช้โทษ ควรมีผลคือเปรียบเสมือนการถูกประณาม ดังนั้นหากมาตรการใดถูกบังคับใช้ไปโดยมีวัตถุประสงค์เป็นการประณาม มาตรการนั้นควรเป็นโทษ ซึ่งหลักนี้ศาลสิทธิมนุษยชนเองก็ได้มีคำตัดสินสะท้อนให้เห็นถึงการพิจารณาถึงหลักนี้ กล่าวคือในคดีที่จำเลยถูกตัดสินให้ล้มละลาย และมีการบังคับใช้มาตรการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งกับจำเลย ศาลได้ให้เหตุผลว่าเพียงแต่การที่จำเลยเป็นคนล้มละลาย ไม่มีความสามารถในการจัดการทรัพย์สินแต่กลับถูกตัดสินให้เลือกตั้งนั้น วัตถุประสงค์ของการใช้มาตรการดังกล่าวก็เป็นไปเพื่อประณามว่าจำเลยเป็นบุคคลล้มเหลว ไม่สามารถดูแลทรัพย์สินได้ การประณามนี้จึงมีลักษณะเป็นโทษอาญา และในคดีนี้ไม่ใช่เรื่องข้อโกงและไม่มีการดำเนินคดีกันในทางอาญา ไม่มีการตัดสินว่าจำเลยกระทำความผิดอาญาอย่างใด ดังนั้นการที่ศาลตัดสินให้การบังคับใช้มาตรการเป็นโทษอาญา เท่ากับเป็นการวางหลักว่าแม้มาตรการนั้นจะไม่ได้เกิดขึ้นจากการกระทำความผิดอาญา แต่ก็อาจมีลักษณะเป็นโทษอาญาได้เช่นกัน

ดังนั้นปัจจัยด้านวัตถุประสงค์ของการบังคับใช้มาตรการนั้น อาจพิจารณาได้ว่า ถ้ามีลักษณะเชิงป้องกันเป็นหลักมาตรการมักจะไม่มีสถานะเป็นโทษ และอาจมีชื่อเรียกต่างๆ นานา เป็นมาตรการป้องกันเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัย แต่หากวัตถุประสงค์มีลักษณะของการประณาม การแก้แค้นที่เด่นชัดกว่าวัตถุประสงค์อื่น (Mark Hasse, 1930) เช่นนี้มาตรการจะมีลักษณะเป็นโทษ การแบ่งแยกแบบนี้อยู่บนพื้นฐานของหลักคิดที่ว่า วิธีการเพื่อความปลอดภัยมิใช่ส่วนหนึ่งของโทษ

ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ศาลหยิบยกมาใช้เสมอคือ ความรุนแรงของมาตรการ เป็นเรื่องยากมากที่จะกำหนดตายตัวว่ามาตรการต้องมีความรุนแรงเพียงใดจึงจะถือว่าเป็นโทษ หรือรุนแรงแค่ไหนยังไม่เป็นโทษ แม้จะมีการยกตัวอย่างไว้ก็ยังยากที่จะกำหนดแน่นอน เช่นการจำคุกเพียงสองวันไม่นับเป็นโทษอาญา (Engels and others v. The Netherland) ในขณะที่การจำคุกสามเดือนมากพอที่จะเป็นโทษอาญา ในส่วนโทษปรับก็เช่นกัน ศาลมองว่าการปรับโดยธรรมชาติแล้วไม่นับว่าเป็นโทษอาญาเพราะไม่มีความรุนแรง แต่หากปรับเป็นจำนวนสูงมากก็อาจมีสภาพเป็นโทษอาญาได้ จะเห็นได้ว่าปัจจัยความรุนแรงนี้

ณนุรักษ์ คิวะกุล

แตกต่างหากจากปัจจัยด้านวัตถุประสงค์ในการใช้ได้ เพราะโทษปรับไม่ได้มีลักษณะที่จะประณามได้มากนัก คงมีแต่การแก้แค้น ซึ่งหากไม่ได้กระทำผิดต่อทรัพย์สินแล้ว โทษปรับก็ไม่ได้มีลักษณะแก้แค้นทดแทนที่เหมาะสมกับการกระทำ เพราะเป็นผลร้ายต่อทรัพย์สินในขณะที่การกระทำความผิดมีลักษณะการกระทำต่อฐานความผิดอื่น สำหรับมาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองนั้น ก็ไม่ได้มีเส้นแบ่งตายตัวเช่นกันว่าระดับความรุนแรงเพียงใดจึงจะเป็นโทษอาญา หากพิจารณาโดยไม่ได้สนใจปัจจัยอื่นแล้วจึงพบว่า การเพิกถอนสิทธิเป็นเวลา 10 ปี นับว่ามีความรุนแรงมากและเป็นโทษอาญา ส่วนการเพิกถอนสิทธิ 5 ปี มีคดีที่ตัดสินว่าไม่เป็นโทษอาญาแต่มีปัจจัยอื่นประกอบด้วย

ปัจจัยด้านการบังคับใช้ จากคำตัดสินของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปมีคดีที่ศาลได้ให้เหตุผลว่า การเพิกถอนสิทธิรับสมัครเลือกตั้งและการถอดถอนจากตำแหน่งประธานาธิบดีนั้นเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นก่อนขึ้นศาล กระทำโดยรัฐสภา การบังคับใช้นี้มาจากรัฐสภาจึงไม่ใช่โทษ และไม่มีเนื้อหาในทางอาญาด้วย แม้จะมีโทษตัดสิทธิถึง 5 ปี ก็ตาม และนอกจากนี้ศาลยังตัดสินที่จะไม่นำหลักประกันตามมาตรา 6 (Right of fair trial) เพราะไม่ใช่อาญาแต่เป็นหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ

ปัจจัยด้านที่มา ต้นกำเนิดของโทษ ศาลได้ใช้หลักที่ว่าหากโทษไม่ได้เกิดจากกฎหมายอาญาแล้วสิ่งที่ตามมาก็ไม่ใช่โทษอาญา ในคดีที่มีการเพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้งจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับการใช้เงินในการรณรงค์หาเสียงเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด ศาลได้พิจารณาว่ามาตรการเพิกถอนสิทธิในคดีนี้เป็นโทษหรือไม่ จากการดูว่ามันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิดอาญาหรือไม่ โดยศาลได้ใช้หลักรูปแบบของความผิดอาญา (the concept of criminal offense) ในการพิจารณาว่าการกระทำความผิดดังกล่าวเป็นโทษหรือไม่ โดยศาลมองว่าการกระทำความผิดดังกล่าวไม่ได้บัญญัติไว้ในกฎหมายอาญา แต่กำหนดไว้ในกฎหมายเลือกตั้ง โดยธรรมชาติแล้วการใช้เงินหาเสียงเกินที่กฎหมายกำหนดก็ไม่ใช่อาญา ไม่ก่อให้เกิดความละอายอยากปกปิดของผู้กระทำ เช่นนี้แล้วการกระทำความผิดจึงไม่ใช่ความผิดอาญา ดังนั้นการเพิกถอนสิทธิซึ่งเป็นมาตรการที่ตามมาจึงไม่ใช่โทษอาญาด้วย อย่างไรก็ตาม มีผู้พิพากษาสองท่านได้ให้ความเห็นแย้งไว้ โดยใช้หลักการว่าแม้มาตรการจะไม่ได้มาจากความผิดอาญา แต่ก็ไม่สามารถประกันได้ว่าผลที่เกิดขึ้นไม่ใช่โทษอาญา เพราะต้องพิจารณาถึงปัจจัยอื่นด้วย ตามที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

โดยสรุปหลักคิดอันเป็นเกณฑ์พิจารณาลักษณะที่แท้จริงของมาตรการซึ่งศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปใช้มีหลากหลายประการมาก จนถึงหลักที่ครอบคลุมแล้ว แม้จะมีปัจจัยอย่างไรก็ตามก็อาจจำเป็นต้องดูรายละเอียดเป็นกรณีในแต่ละคดีไปด้วย และต้องคำนึงถึงคุณสมบัติพื้นฐานของมาตรการนั้นที่จะทำให้เป็นโทษได้ ถ้าวิเคราะห์ถึงปัจจัยทุกอย่างแล้ว คุณสมบัติการเป็นโทษยังคงเด่นชัด มาตรการนั้นก็ควรเป็นโทษ แต่เมื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยอื่นแล้ว คุณสมบัติของการเป็นโทษมันค่อยลงจนคุณสมบัติด้านอื่นเด่นชัดกว่า มาตรการนั้นก็ไม่ควรเป็นโทษ แต่แม้หลักคิดของศาลจะมีมากมายแต่หลักที่สำคัญคือการดูปัจจัยตามที่ได้กล่าวอ้างมา คือ วัตถุประสงค์ในการบังคับใช้, ความรุนแรงของมาตรการ, รูปแบบการบังคับใช้ และที่มาของมาตรการ (มาจากการกระทำความผิดแบบใด) ทั้ง 4 ปัจจัยนี้จากที่ผู้เขียนได้ศึกษาพบว่าเป็นหลักที่ศาลสิทธิมนุษยชนใช้อ้างอิงและพิจารณามาตรการบ่อยครั้งที่สุด

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนพบว่า การพิพากษาคดีของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปมีความผิดพลาดบกพร่องอยู่บ้าง เนื่องจากในการวินิจฉัยหลายคดี ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปมุ่งใช้ปัจจัยในการพิจารณาเพียงปัจจัยเดียวแล้วพิพากษาไปตามนั้น โดยมีได้วินิจฉัยโดยใช้ปัจจัยอื่นร่วมด้วยอีก ซึ่งอย่างน้อยปัจจัยหลักทั้ง 4 ประการควรต้องได้รับการพิจารณาร่วมกัน เพื่อให้การพิจารณาในทุกคดีมีมาตรฐานและแนวทางเดียวกัน เช่นนั้นแล้วการพิจารณาสถานะของมาตรการย่อมไม่อาจมีบรรทัดฐานได้ ทั้งนี้ในความคิดของผู้เขียนเองเห็นว่าปัจจัยที่ควรนำมาพิจารณาถึงสถานะของมาตรการว่าเป็นโทษหรือไม่ เป็นปัจจัยกลุ่มแรกได้แก่ วัตถุประสงค์ในการบังคับใช้มาตรการ ลักษณะของการประณาม ลักษณะของการแก้แค้นทดแทน และความรุนแรงของมาตรการ เพราะปัจจัยเหล่านี้นับเป็นสิ่งที่ล้วนมีอยู่ในโทษอาญาอย่างชัดเจน ซึ่งหากนำปัจจัยของผู้เขียน และปัจจัยที่ศาลสิทธิมนุษยชนมักใช้ในการพิจารณามาวินิจฉัยถึงสถานะของมาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองแล้วนั้น ผู้เขียนเห็นว่ามาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองนับว่าเป็นมาตรการที่มีลักษณะเป็นโทษอาญาคด้วยเหตุปัจจัยดังนี้

1. วัตถุประสงค์ในการบังคับใช้ แม้จะมีการกล่าวอ้างว่าการบังคับใช้มาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมือง เช่น การตัดสิทธิเลือกตั้งและสมัครรับเลือกตั้ง จะมีขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการป้องกันการกระทำผิดเกี่ยวกับการเลือกตั้ง แต่ปฏิเสธไม่ได้เลยว่า การเพิกถอนสิทธิเหล่านี้ไม่ได้เหมาะสมกับการกระทำ ความผิดบางฐาน และการเพิกถอนสิทธิไม่ได้ป้องกันการกระทำในอนาคตในหลายฐานเช่นกัน เช่น ความผิดจำพวกการซื้อเสียง หรือการข่มขู่ การใช้อิทธิพลในการเลือกตั้ง แม้บุคคลนั้นจะถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง แต่อิทธิพลของบุคคลนั้นยังคงสามารถใช้ได้เพื่อประโยชน์แก่พรรคพวกของตนได้ต่อไป เช่นนี้แล้วจึงต้องยอมรับว่านอกจากการป้องกันแล้ว วัตถุประสงค์แฝงของการใช้มาตรการดังกล่าวคือการลงโทษกับการกระทำผิดนั่นเอง

2. ความรุนแรงของมาตรการ การเพิกถอนสิทธิทางการเมือง คือการลิดรอนสิทธิขั้นพื้นฐาน สิทธิพลเมืองที่สำคัญมากสำหรับประชาชนในการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะเปรียบเสมือนการตายในทางสังคม ไม่อาจเข้ามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการบริหารบ้านเมืองได้ ทั้งที่ประชาชนคือเจ้าของอำนาจอธิปไตย แม้จะมีการเพิกถอนสิทธิในเวลาไม่นานก็ตาม

3. ลักษณะการประณาม และแก้แค้นทดแทน (อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ, 2548) มาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมือง ทำให้บุคคลอื่นเห็นว่าบุคคลที่ถูกบังคับใช้มาตรการถูกกีดกันออกจากสังคม และมีการประกาศให้ผู้อื่นรับรู้ เช่นนี้ย่อมมีลักษณะในการประณาม และแน่นอนว่าหากมีวัตถุประสงค์ในการลงโทษก็ย่อมเป็นการแก้แค้นทดแทนให้กับการกระทำผิด เป็นการตีตราว่าบุคคลดังกล่าวกระทำความผิดและนี่คือการถูกศาลลงโทษ มากกว่าถูกมองว่าเป็นเพียงการป้องกันในสายตาของคนในสังคม

4. รูปแบบของการบังคับใช้ โดยเฉพาะในประเทศไทยการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองมักเกิดขึ้นโดยอำนาจของศาลรัฐธรรมนูญ เมื่อเป็นการดำเนินการในชั้นศาล รูปแบบของการบังคับใช้จึงเป็นโทษ

ณนุรักษ์ ศิวะกุล

5. ที่มาของมาตรการ การเพิกถอนสิทธิทางการเมือง มักจะมีเหตุมาจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับการเลือกตั้ง แต่ในหลายประเทศที่การเพิกถอนสิทธิทางการเมืองมาจากการกระทำความผิดทางอาญา และมาตรการดังกล่าวถูกกำหนดในประมวลอาญาในฐานะโทษเสริม (โกเมน ภัทรภิรมย์, 2524) หรือ มาตรการข้างเคียงทางอาญา (สุรสิทธิ์ แสงวีโรจน์พัฒน์, 2549) ซึ่งเห็นได้จากกฎหมายของต่างประเทศ รวมถึงผ่านคำตัดสินของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป มาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองจึงมีความเกี่ยวข้องกับ ความผิดอาญาในทางใดทางหนึ่งด้วย

ท้ายสุดแล้วข้อเท็จจริงในแต่ละคดี บริบทที่แตกต่างกันไปอาจมีผลกระทบต่อการพิจารณาสถานะของมาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมือง ดังเช่นเห็นได้จากคำตัดสินที่ได้ศึกษา เช่นนั้นแล้วการยึดหลักปัจจัยในการที่จะใช้พิจารณาสถานะจึงสำคัญเป็นอย่างมาก และควรมีมาตรฐานในการวินิจฉัยให้ชัดเจน

ข้อเสนอแนะ

ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในคดีของประเทศไทย และคดีของศาลต่างประเทศ จนกระทั่งศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปก็คือ ในเรื่องที่มีแนวทางเหมือนกันกลับมีคำตัดสินซึ่งมีผลลัพธ์ต่างกัน ใช้วิธีการ หลักคิด เหตุปัจจัยในการคิดที่แตกต่างกันทำให้ขาดความเป็นเอกภาพและมาตรฐาน แม้จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า การคำพิพากษาย่อมเป็นไปโดยเฉพาะเรื่อง คำพิพากษาหนึ่งย่อมเป็นอิสระจากอีกคำพิพากษา หรือ ข้อเท็จจริงในแต่ละคดีย่อมไม่อาจเหมือนกันเสียทีเดียวก็ตาม แต่ในเรื่องของหลักเกณฑ์ในการนำมาคิด ควรที่จะเหมือนหรือเป็นไปในแนวทางเดียวกันให้มากที่สุด เปรียบเสมือนเป็นยี่ตอก เป็นแนวทางในการพิจารณา ไม่ต่างอะไรกับการมีกฎหมายวิธีพิจารณาความ ในเรื่องของการกำหนดสถานะของมาตรการก็เช่นกัน จะเป็นโทษอาญา เป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัย หรือเป็นโทษในทางปกครอง หรือมาตรการอื่นใด ก็ควรมีหลักคิดที่ชัดเจนที่ใช้เป็นหลักในการพิจารณา ในเรื่องของความผิดก็เช่นกัน ความผิดหนึ่งควรเป็น ความผิดอาญาหรือไม่ก็ต้องมีหลักเกณฑ์ในการคิดพิจารณา หลักเช่นนี้สำคัญมากตามที่ได้เห็นแล้วว่าศาลสิทธิมนุษยชนมีการรวบรวมคำพิพากษาในแต่ละคดี มารวมกันเป็นแนวทางในการพิจารณาสถานะของความผิด สถานะของมาตรการ แนวทางในการพิสูจน์ข้อความจริง เพื่อให้มีหลักในการคิดและเพื่อความ เป็นไปในแนวทางเดียวกันของผู้บังคับใช้กฎหมายหรือบังคับใช้มาตรการ

ในเรื่องของหลักคิดที่ใช้ในการพิจารณากำหนดสถานะของมาตรการนั้น แม้อาจจะไม่สามารถ กำหนดอย่างตายตัวได้เสียทีเดียวด้วยเรื่องของกรณีที่ต้องวินิจฉัยสภาพแต่ละคดีร่วมด้วย แต่ก็ควรมี ใกล้เคียงรองรับไว้ ผู้เขียนจึงเสนอแนะให้มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน เพื่อให้เป็นที่ยึดถือต่อไปเวลาที่มีการบังคับใช้ มาตรการที่ไม่มีสถานะแน่นอนในทางกฎหมาย เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและผลเสียน้อยสุดในการบังคับ ใช้ ซึ่งในกรณีตามที่ผู้เขียนศึกษา ก็ต้องเริ่มพิจารณาจาก เหตุปัจจัยสี่ประการ ได้แก่ วัตถุประสงค์ที่บังคับใช้ ลักษณะของการแก้แค้น ลักษณะของการประณาม และความรุนแรง หากมีครบสี่ประการ หรือใกล้เคียงเป็น อย่างมาก มาตรการดังกล่าวก็ควรเป็นโทษทางอาญาที่จะต้องได้รับความคุ้มครองตามหลักประกันทางอาญา และมีวิธีดำเนินการในแบบของอาญาหากพิจารณาตามปัจจัยสี่ประการแล้วยังมีความคลุมเครือ จึงวินิจฉัย

ปัจจัยอื่นต่อไป เช่น การบังคับใช้ ที่มาของมาตรการ องค์การที่บังคับใช้มาตรการ รวมไปถึงเงื่อนไขเฉพาะในแต่ละคดี

เมื่อผู้เขียนนำมาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองมาศึกษาตามหลักปัจจัยดังกล่าว ผู้เขียนมีความเห็นว่ามาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองมีลักษณะเป็น โทษทางอาญา ผู้เขียนจึงเสนอแนะให้มีการบังคับใช้มาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองให้อยู่ภายใต้หลักประกันในทางอาญา เนื่องจากแม้ผู้เขียนจะมีความเห็นว่ามาตรการที่ยังไม่มีชื่อเรียกดังกล่าว มีปัญหาในการได้รับหลักประกันดังที่ศึกษามา มีการใช้หลักประกันไปในทางผ่อนปรน และขาดการดำเนินการในรูปแบบทางอาญาด้วย ซึ่งหนึ่งในทางที่จะรับรองมาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองให้เป็นโทษอาญาอาจกระทำได้โดยการบัญญัติมาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองเพิ่มเติมลงในประมวลกฎหมายอาญา เพื่อให้มีความชัดเจนแน่นอน ซึ่งอาจกำหนดให้เหมาะสมกับประเภทความผิดโดยบังคับใช้มาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองกับความผิดในลักษณะที่ 1 ของประมวลกฎหมายอาญาว่าด้วยความผิดต่อความมั่นคงของราชอาณาจักร เพราะเป็นไปตามหลักการลงโทษที่สาสมกับการกระทำความผิด และหลักความได้สัดส่วน เพราะโทษกับลักษณะของความผิดสอดคล้องกัน และมีผลให้ในส่วนของความผิดตาม พรบ. หรือ พรป. ที่เกี่ยวกับการเมือง การเลือกตั้ง ซึ่งปัจจุบันมาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองมักใช้ควบคู่กับโทษจำคุกนั้น หากกำหนดให้มาตรการเพิกถอนสิทธิเป็นโทษก็สามารถบังคับใช้ได้โดยล้าพั้งเหมาะสมกับความผิดบางประการที่ไม่ได้รุนแรงถึงขั้นต้องถูกจำคุกก็ให้ลงโทษด้วยการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองแต่เพียงประการเดียวเท่านั้น อย่างไรก็ตาม หากจะไม่บัญญัติมาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองไว้ในประมวลกฎหมายอาญาแต่หากในกฎหมายทุกฉบับที่บังคับใช้มาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่ามีมาตรการลงโทษเพิกถอนสิทธิอันเป็นโทษทางอาญาก็เป็นการรับรองหลักประกันในทางอาญาให้แก่มาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองได้เช่นกัน

ดังนั้น จากการศึกษานำไปสู่ข้อสรุปและเสนอแนะตามความเห็นของผู้เขียนที่ว่า จำเป็นต้องมีหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาสถานะของมาตรการ เพื่อนำไปพิจารณาบรรดามาตรการที่ไม่มีสถานะชัดเจนว่ามีลักษณะเช่นไร เป็นโทษอาญาหรือไม่ เพื่อจะได้ใช้มาตรการดังกล่าวให้เกิดผลได้มากกว่าผลเสียใช้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยเมื่อได้วิเคราะห์แล้วมาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองนับได้ว่ามีลักษณะที่เป็นโทษอาญา จึงควรบังคับใช้ให้อยู่ภายใต้หลักประกันในทางอาญา แม้จะเกิดปัญหาอาญาเพื่อตามมาก็ตาม และเพื่อทำให้ชัดเจนควรมีการรับรองถึงความเป็นโทษทางอาญาไว้โดยการบัญญัติลงในประมวลกฎหมายอาญา หรือบัญญัติให้ชัดเจนในกฎหมายที่มีการบังคับใช้มาตรการเพิกถอนสิทธิทางการเมือง และควรมีการกำหนดหลักในการพิจารณาสถานะของมาตรการให้ชัดเจนต่อไป

ณนุรักษ์ ศิวะกุล

รายการอ้างอิง

- โกเมน ภัทรภิรมย์. (2524). *คำอธิบายกฎหมายอาญาฝรั่งเศส*. กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จิตติ ดิงศรัทธี. (2525). *กฎหมายอาญา ภาค 1*. กรุงเทพฯ: สำนักฝึกอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- ฐาณู ศรียุทธวัฒนา. (2562). *กฎหมายรัฐธรรมนูญ: หลักพื้นฐานแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตย* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ณรงค์ ใจหาญ. (2543). *กฎหมายอาญาว่าด้วยโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ. (2558). *กฎหมายอาญาภาคทั่วไป*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ปกป้อง ศรีสนิต. (2561). *กฎหมายอาญาชั้นสูง* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- พวงจิตต์ อธิคมนันท์. (2525). *สังคมวิทยาว่าด้วยอาชญากรรมและการลงโทษ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- รณกรณ์ บุญมี. (2562). หลักประกันสิทธิของการบังคับใช้กฎหมายอาญาควรถูกนำไปใช้ในสภาพบังคับอื่นหรือนอกจากโทษอาญาหรือไม่ : ข้อพิจารณาตามหลักเกณฑ์ของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป. ใน *รวมบทความวิชาการเนื่องในโอกาส 60 ปี ศาสตราจารย์ ดร.สมคิด เลิศไพฑูรย์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- สุรสิทธิ์ แสงวิโรจน์พัฒน์. (2549). ระบบการลงโทษตามกฎหมายอาญาเยอรมัน ตอนที่ 1. *ศาลยุติธรรมปริทัศน์*, 6, 76-118.
- อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ. (2548). *ทฤษฎีอาญา*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- Guide on article 7 on the European Convention of Human Rights: No punishment without law.
- Guide on article 6 on the European Convention of Human Rights: Right to fair trial.
- Hasse, M. (1930). Civil Death in Modern Time: Reconsidering Felony Disenfranchisement in Minnesota. *Minnesota Law Review*, 99, 272.
- Starkweather, D. A. (1992). The Retributive Theory of "Just Deserts" and Victim Participation in Plea Bargaining. *Indian law Journal*, 67(3), 853-878.

Study Case

- Albanese v. Italy. ECHR 2006. Application No. 77924/01
- Engel and Others v. the Netherlands. ECHR, 23 Nov. 1976. Application No. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72
- Labita v. Italy. ECHR 2000. Application No. 26772/95
- Matyjek v. Poland. ECHR 2007. Application No. 38184/03
- Paksas v. Lithuania. ECHR 2011. Application No. 34932/04.

CHAPTER 9

Pierre Bloch v. France. ECHR 1997. 120/1996/732/938

Sobaci v. Turkey. ECHR 2007. Application No. 26733/02

Vito sante santoro v. Italy. ECHR 2004. Application No. 36681/97